

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

A magyar kultúra napja alkalmából
Hiller István kultuszminister

BIBLIOTÉKA EMLÉKÉRMET
adományozott

dr. Büky Bélánénak, az MTA Könyvtára osztályvezetőjének,
Czinkné Bükkösi Valériának, a Kaposvári Megyei
és Városi Könyvtár osztályvezetőjének,
Haraszi Pálnénak, az Országgyűlési Könyvtár
osztályvezetőjének, *Háry Péternének*, a kecskeméti
Katona József Megyei Könyvtár szolgáltatási egysége
vezetőjének, *Kovács Emilnek*, a Devecseri Városi Könyvtár
címzetes igazgatójának, *Lakatos Andrásnak*,
az Országos Széchényi Könyvtár tudományos kutatójának,
dr. Müller Róbertnek, a keszthelyi Fejér György Városi
Könyvtár igazgatójának, *Sipos Mártának*,
az Országos Széchényi Könyvtár főosztályvezető-
helyettesének, *Szentesi Jánosnénak*, a miskolci II. Rákóczi
Ferenc Megyei Könyvtár osztályvezetőjének
és *Tózsér Istvánnénak*, az egri Bródy Sándor Megyei
és Városi Könyvtár osztályvezetőjének.

MINISZTERI ELISMERŐ OKLEVÉLBEN
részeseültek

Szirtes Katalin és *Koppány Endréné*, a Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtár munkatársai.

A kitüntetetteknek szívből gratulálunk!

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

14. évfolyam 2. szám

2005. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

Fehér Miklós: Kistérségi ellátás	3
Nagy Éva: A szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtár Esélyegyenlőségi programja	7

Fórum

Néhány megjegyzés és javaslat a készülő etikai kódexhez	13
Vass Csaba: Hogyan lehetek jó könyvtáros?	21

Műhelykérdések

Tapolcai Ágnes: Hogyan tároljuk digitális dokumentumainkat?	25
Bánkeszi Katalin: A CD-ROM-kiadás jövője – érvek és ellenérvek	33
Tiszavári Eszter: A múzeumi könyvtárakról	37

Konferenciák

Bartos Éva: Több mint konferencia... ..	42
Balogh Anna–Hegyközi Ilona: „A nagy könyv” program Angliában és Németországban	44
Minőségmenedzsment Műhely Kiskunhalason	50
Pegán Anita: „A könyvtár élő, változó szervezet” Beszélgetés Teveli Judittal	52

Perszonália

Egyházy Tiborné: Kováts Zoltán (1921–2004)	55
---	----

Könyv

Lehet-e tanítani a helyismerteti tevékenységet?	56
---	----

From the contents

Miklós Fehér: Library supply in rural areas (3);

Éva Nagy: The programme of the Berzsényi Dániel County Library, Szombathely for social inclusion (7)

Cikkeink szerzői

Balogh Anna, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Bánkeszi Katalin*, a Neumann-ház igazgatója; *Bartos Éva*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Egyházy Tiborné*, a Veszprémi Egyetem Központi Könyvtárának főigazgatója; *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Hegyközi Ilona*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Nagy Éva*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár igazgatóhelyettese; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője; *Tapolcai Ágnes*, informatikus; *Tiszavári Eszter*, az Iparművészeti Múzeum könyvtárának vezetője; *Vass Csaba*, a bajai Eötvös József Főiskola könyvtárosa

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Györi Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Mezey László Miklós, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4440 forint. Egy szám ára 370 forint
HU-ISSN 1216-6804

Kistérségi ellátás

Új fogalmak, új lehetőségek és (azonnali) tennivalók a kistérségi ellátás területén

2004. március 19-én Egerben konferencia volt, amelyen előadást tartottam *Esélyegyenlőség a kistérségi könyvtári ellátásban* címmel. Akkor és ott, összhangban a *Könyvtári stratégia*val (lásd: <http://www.ki.oszk.hu/strategia/index.html>) azt a jövőképet fogalmaztam meg, hogy *a kistelepüléseken és a kisvárosokban élők a könyvtári ellátás terén nem lesznek azért hátrányban, mert nagykönyvtár nem áll helyben rendelkezésre.*

A NKÖM Könyvtári Főosztály, az általa – a stratégia végrehajtására – megbízott munkacsoport (vezetője Ramháb Mária, <http://www.ki.oszk.hu/munkabiz/bizottsag/regionalis.html>) és a Könyvtári Intézet az eltelt évben szívósan dolgozott azért, hogy ez a jövőkép mihamarabb reális közelségbe kerüljön. Akkor még nem látszott csak a szándék és az eltökélt akarat, most – jelen sorok írásának pillanatában – azonban megszülettek azok a keretek, amelyeket feltöltve a jövőkép valóra válhat. Eddig a főosztály, a munkacsoport, az intézet végezte a feladatok oroszlánrészét, máától, de legkésőbb holnaptól önkormányzatok százainak, polgármestereknek, jegyzőknek, kistérségi társulásoknak, kistelepülési könyvtárosoknak, megyei könyvtárvezetőknek kell csatlakozni a folyamat kiszélesítéséhez és végrehajtásához.

Nagyon leegyszerűsítve a kérdést, miről is van szó? A mintegy 2570 községi könyvtár – ebből 1720 község egyezer lakos alatti – ellátásának új rendszeréről, a könyvtárellátás finanszírozási lehetőségeinek és gyakorlatának teljes megújításáról, az eddig könyvtárellátási feladatát semmilyen formában sem teljesítő önkormányzatok ellátási rendszerbe történő bekapcsolásáról.

A könyvtári törvény megjelenése után a lehetőségek kihasználása, a boldogulás érdekében kívánatos volt, hogy mindama könyvtári szolgáltatóhely kerüljön be a *Nyilvános Könyvtárak Jegyzékébe*, amelynek fenntartója rendezte a könyvtár státusát, azaz alapító okiratot készített, meghatározta a könyvtár alapfeladatait, gondoskodott a vezető kinevezési rendjéről, gazdálkodási jogkörrel és az intézmény szakszerű elnevezéséről. Ezzel az adott szolgáltató-hely, illetve fenntartója jogosulttá vált az érdekeltségnövelő támogatás igénybevétele, valamint központi forrásból finanszírozott pályázatokon történő részvételre. Mindamellét történt ez, hogy tudtuk, attól, hogy egy intézmény alapdokumentumai rendben vannak, még nem biztos, hogy könyvtárként működik, sőt inkább az a biztos, hogy a legtöbb kiskönyvtár nem teljesíti a nyilvános könyvtári szakmai kritériumok többségét. Az immár három éve működő szakfelügyeleti jelentésekben foglaltak ezt a vélekedést támasztják alá. Ennek ellenére – mivel nem voltak meg azok a keretek, amelyek a könyvtári törvényben megfogalmazott önkormányzati feladatellátási formát, azaz a szolgáltató-

tásmegrendelést tartalommal kitöltötték volna – nem tehetünk mást, működtettük ezt a gyakorlatot.

Most azonban lényeges, az egész könyvtári ellátás rendszerét érintő változások tanúi lehetünk.

A 23/2004. (XI. 20.) NKÖM rendelettel módosult az érdekeltség-növelő támogatás rendje [4/2004. (II. 20.) NKÖM rendelet], ezek szerint az a fenntartó önkormányzat is jogosult érdekeltség-növelő támogatás igénybevitelére, amely nem tart fenn nyilvános könyvtárat, de a nyilvános könyvtári szolgáltatásokat megrendelés vagy társulás útján biztosítja. Azaz nem kell „jegyzéken lévőnek” lenni ahhoz, hogy a dokumentumgyarapításra áldozott helyi forrás érdekeltség-növelő támogatást kaphasson.

Még 2003-ban megjelent a 244/2003. (XII. 18.) kormányrendelet a kistérségek megállapításáról, lehatárolásáról és megváltoztatásának rendjéről. Ezt követte a 2004. évi CVII. törvény a települési önkormányzatok többcélú kistérségi társulásáról, valamint a 65/2004. (IV. 15.) kormányrendelet a többcélú kistérségi társulások 2004. évi támogatásáról. Utóbbi rendelet 5. §. (2) bekezdés e) pontja kimondja, hogy a többcélú kistérségi társulások – pályázati formában – támogatásban részesülhetnek „nyilvános könyvtári feladatok magasabb színvonalú ellátásának közös szervezéséhez, illetve létrehozásához azon településeken, ahol nincs könyvtári szolgáltatás”. E pályázati lehetőséggel csak a többcélú kistérségi társulások élhetnek, azaz első lépésként létre kellett hozni ezeket a társulásokat, másodsorban a társulásnak döntenie kellett arról, hogy vállalja a nyilvános könyvtári feladatok magasabb színvonalú ellátásához kapcsolódó teendők megfogalmazását, hároméves program készítését és az ellátás működtetését.

Tavaly a 167 kistérségből mintegy 130-ban alakult meg a többcélú társulás, és ezekből mintegy 30 pályázott a könyvtári feladatok magasabb színvonalú ellátására.

Az idei év azonban újabb, határozottan kedvező fordulatot hozott.

A kormány 2005. január 12-ei ülésén döntött arról, hogy a már megalakult többcélú kistérségi társulások február 1-jéig nyújthatják be igénylésüket normatív működési támogatásra. A költségvetésből e célra elkülönített 9 milliárd forint elosztásáról február elején születik döntés, amelyet február 22-ig rendeletben tesz közzé a belügyi és a pénzügyi tárca vezetője. Azaz az eddigi pályázati forma helyett 2005-től *normatív támogatás* jár a többcélú kistérségi társulások számára, e mellett további mintegy 6 milliárd forint fejlesztési támogatás is rendelkezésre áll.

Támogatás nyújtható a többcélú kistérségi társulás keretein belül ellátott *közoktatási, szociális, gyermekjóléti, belső ellenőrzési*, valamint *mozgókönyvtári feladatok* működési kiadásainak ellátásához, fejlesztéséhez (<http://www.bm.hu/web/portal.nsf/aktualis/>).

Rögtön tisztáznunk kell: *mozgókönyvtári feladatellátáson* mindazokat az ellátási formákat értjük, amelyeket szolgáltató könyvtár biztosít szerződés alapján az azt megrendelő önkormányzat, illetve könyvtári szolgáltatóhelye számára. Tehát a dokumentumellátástól a kiadványok feldolgozásáig, feltárásáig, a dokumentumforgatáson át a képzés, továbbképzés működtetéséig, a közös katalógus, információs rendszer, közhasznú információs szolgáltatások rendszere mellett a helyismereti, helytörténeti dokumentumok központi nyilvántartásáig minden ide érhető.

A mozgókönyvtári feladatoknak csak egyik ellátási formája a *könyvtárbusz*, vagyis amikor a szolgáltatáskihelyezés eszköze egy erre a célra felszerelt és felkészített gépjármű.

Szolgáltató könyvtár az új rendelkezés szerint a megyei könyvtár is lehet, azaz a kistérség önkormányzata kistérségen kívülről, a megyei könyvtártól is rendelhet szolgáltatást. A megyei könyvtár feladata, hogy átgondolja, hogy az egyes kistérségek önkormányzataihoz közvetlenül juttassa el a szolgáltatást (pl. képzés, megyei szintű szolgáltató feladatok, esetében) vagy a szolgáltatás kihelyezésbe integrálja (pl. dokumentum-ellátás, letéti rendszer, ellátórendszer) a városi könyvtárak erőforrásait is.

A kistérségi társulás tehát normatív támogatást igényelhet a társulás kereteiben megvalósuló, a szolgáltató könyvtár és a szolgáltatást megrendelő önkormányzat között szolgáltatási szerződésben rögzített ellátási célok finanszírozására. Az ellátás tartalma lehet a könyvtárbusz alkalmazása, letéti ellátás, hagyományos ellátórendszeri szolgáltatás, de egyéb térségi ellátási tartalmak is, úgymint megyei szintű közös katalógus, elektronikus könyvtár, elektronikus helyismereti gyűjtemény, teljes szövegű periodika–cikkadatbázis szolgáltatás, képzés, szolgáltató programok, olvasás- és könyvtár-népszerűsítés, hátrányos helyzetűek, nemzetiségi, mozgás- vagy érzékszervi korlátozottak speciális dokumentumokkal és eszközökkel történő ellátása.

A társulás az igényelt forrást – mivel az címzett normatív támogatás formájában érkezik hozzá – kizárólag arra a jogcímmel összefüggő feladatellátásra fordíthatja, amely jogcímen igényelte.

A megyei könyvtár, illetve rajta keresztül azok a városi könyvtárak, amelyek részt vesznek a mozgókönyvtári ellátásban a többcélú kistérségi társulással kötött külön szerződésben rögzítik, hogy a társulás a számára biztosított normatív támogatást a feladatellátást elvégző könyvtár (könyvtárak) számára átadja. Azaz a megyei könyvtár és az ellátásban résztvevő további könyvtárak innen jutnak ahhoz a forráshoz – legalábbis a forrás egy részéhez –, amiből a szolgáltatást működtetik. További forrást közvetlenül a megrendelő önkormányzattól kérhetnek, különösen például a dokumentumellátás minőségének javítására, ami egyben a finanszírozó önkormányzatot jogosítja fel az érdekeltégnövelő támogatás igénylésére.

Fontos kritérium azonban, hogy a többcélú kistérségi társulás csak abban az esetben igényelheti a mozgókönyvtári feladatellátásra jutó normatív támogatást, ha legalább négy, nyilvános könyvtárral nem rendelkező, pontosabban nyilvános könyvtári jegyzéken nem szereplő könyvtári szolgáltatóhelyet üzemeltető önkormányzata rendelkezik ellátási szerződéssel. Természetesen a támogatás összege annál nagyobb, minél több ilyen ellátási szerződés kötött a kistérségben.

És ezzel zárul a kör. Eddig, mint ahogy a cikkem elején említettem, a *Nyilvános Könyvtárak Jegyzékére* történő felkerülés jelentett továbblépési lehetőséget. Ma már nincs erről szó. Mostantól az önkormányzat valós választási helyzetben van, ha nem tud fenntartani nyilvános könyvtári minőségben önálló intézményt, akkor érdemes szolgáltatásmegrendelést igényelnie. Mert ekkor régiója hozzájuthat azokhoz a kistérségi társuláshoz eljuttatott normatív és fejlesztési támogatásokhoz, amiből az ő felhasználói számára is hatékony és korszerű ellátást képes a megyei könyvtár közvetlenül vagy városok bevonásával működtetni.

A cikkem elején idéztem a közel egy évvel ezelőtti előadásomból. Most végezetül hagy tegyem ugyanezt. Akkor így fogalmaztam a regionális ellátás átalakulásának várható hatásával összefüggésben:

- Csökken a *Nyilvános Könyvtári Jegyzékén* szereplő könyvtárak száma, de nem csökken, sőt nő a hozzáférési pontok száma. Egy önkormányzat ugyanis – belátása szerint – a település adottságait figyelembe véve több helyszínrre is megrendelheti az ellátást!
- Megszűnnek a mai értelemben ismert, jogi helyzetükben rendezetlen ellátó-rendszerek, de erősödnek a könyvtárak és a megrendelő önkormányzatok közötti ellátási szerződésen alapuló szolgáltatási együttműködések. Most ennek teremtődött meg a szakmai (megyei könyvtárak helyzetbe hozása) és finanszírozási feltételrendszere.

Reményeim szerint így is lesz. A folyamatok hamarosan gyorsuló tempót vesznek. Ha idén még nem is minden kistérségi társulás oldja meg így a mozgókönyvtári feladatokat, de évről évre egyre többen lesznek. Ehhez azonban szükséges a helyi politikusok meggyőzése, a kistérségi társulás vezetőinek meggyőzése, a megyei könyvtár szolgáltató képességének fokozása, illetve az együttműködés a kistérségi társulás, az önkormányzat, a megyei könyvtár, a többi nyilvános könyvtár és a könyvtári szolgáltatóhely között. Ebben pedig most óriási a felelőssége valamennyi könyvtárosnak, kiskönyvtár vezetőjének, városi és megyei könyvtárvezetőnek.

Ha ezzel a felelősséggel jól sáfárkodunk, akkor eljutunk ahhoz a korábbi szakmai vitákban már igényként megfogalmazott állapothoz, hogy Magyarország könyvtári rendszere ne elaprózott erőforrásokkal működtetett több ezer alig-könyvtárat, valójában csak könyvtárnak nevezett könyvtári szolgáltatóhelyet finanszírozzon, hanem erőforrásait okosabban szervezve ellátási rendszert, egységes minőséget és tartalmat biztosítson valamennyi kistelepülésen élő lakos számára.

Fehér Miklós

A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár Esélyegyenlőségi programja

A 3K 2004. novemberi számában Pallósiné Toldi Mártának tulajdonítva jelent meg *A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár Esélyegyenlőségi programja* című írás. Számunkra kideríthetetlen okokból Nagy Évának, a Berzsényi Dániel Könyvtár igazgatóhelyettesének sokkal bővebb anyaga helyett kaptuk a nyomtatásban megjelent tömörítettvényt. Ezúttal az eredeti anyagot hozzuk, az igazi szerző neve alatt. A félreértések bonyolult halmazáért minden érintettől, elsősorban olvasóinktól és Nagy Évától elnézést kérünk. (VK)

A közkönyvtárak az Egyesült Államokban és Európában létrejöttüktől kezdve a kirekesztés nélküli nyilvánosságot képviselő intézmények voltak. Soha nem állt távol tőlük a hátrányos helyzetűek befogadása, de ezek a kezdeményezések elszigeteltek maradtak, személy- vagy intézményfüggők, nem szabályozottak, kivételes lehetőségként és kevesek számára léteztek.¹

Magyarországon is sokféle szolgáltatást indítottak a rászorulóknak, ezek közül számos példaként szolgálhat. Általánossá azonban nem válhatott a segítséget igénylő csoportok ellátása, mert hiányoztak a feltételek: a képzés csak az utóbbi másfél évtizedben fordít figyelmet a speciális ismeretek oktatására, és nem álltak rendelkezésre technikai eszközök és bevált módszerek sem. Úttörőként látott napvilágot az a néhány írás – és kötet –, amelyek szerzői megosztották a könyvtárosokkal egyéni tapasztalataikat. Napjainkra azonban megváltozott a helyzet, az alap- és továbbképzések segítik az elméleti felkészülést, megteremtődtek a külföldi tapasztalatszerzés lehetőségei, és megszülettek azok a jogszabályok, amelyek – a sok helyütt még hiányzó anyagi feltételek biztosításával együtt – esélyegyenlőséget teremtenek valamennyi használó számára.²

A szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár többféle szolgáltatást működtetett jogelődjével közös 120 éves története során. Az első világháború idején a szombathelyi kórházban ápolt katonáknak juttattak el olvasnivalót, a két világháború között vidéki olvasóiknak postán küldték el az igényelt könyveket. Megszervezték a házhozszállítást, e célból kerékpárt is beszerettek. 1945 után azonban hosszú ideig nem jutott figyelem a hátrányos körülmények között élőkre. 1979-ben éledt újjá a házi kölcsönzés szolgáltatása, amely az azóta eltelt 25 évben folyamatosan működik. Az idős koruk vagy betegségük miatt házhoz-ágyhoz kötött emberek ellátását jelenleg három olvasószolgálatos munkatárs végzi. Vakok és csökkentlátók részére hangoskönyveket megjelenésük óta vásárolunk és szolgáltatunk. Munkatársaink a '80-as években biblioterápiás foglalkozások közreműködői voltak a Megyei Kórház Ideg- és Elmeosztályának foglalkoztatójában. Befogadtuk a hajléktalanokat, segítő szolgáltatásokat indítottunk munkanélküliek részére, deviáns fiatalokkal foglalkoztunk.³

Sajnálattal kellett azonban tapasztalnunk, hogy az épület adottságai a lehetséges igénybevevők egy részét – az akadálymentesség feltételének hiánya miatt – kizárják a személyes használatból. Azt is tapasztaltuk, hogy sokan szereztek a sajtóból, valamint a kapcsolattartóktól tudomást szolgáltatásainkról, de nem épült ki, vagy nem vált rendszeressé a kapcsolat a szociális ellátó intézményekkel (amelyek többsége az elmúlt évtizedben alakult), az önszervező csoportokkal, a nyugdíjasok klubjaival, és nem aktív az együttműködés a fogyatékkal élők helyi csoportjaival sem.

2002. augusztus 17-étől – a felújított és kibővített épület átadásával – megteremtődött a teljes akadálymentesség, ezzel lehetőség nyílt mindazok invitálására, akik számára a körülmények nem tették lehetővé a korábbi használatot. Könyvtárunk ma 4400 m²-en működik, a több mint 120 éves gyűjtemény közel 400 ezer kötet könyvet, 30 ezer időszaki kiadványt, 1700 videokazettát, 25 ezer hangzó és 90 ezer egyéb dokumentumot tartalmaz. A Vas megyei és lakóhelyi könyvtárhálózat központi intézménye, az ODR szolgáltató tagja, kisebbségi alapkönyvtár. Beiratkozott olvasóinak száma 2003-ban 12 293 fő, 243 248-an keresték fel személyes látogatással.

Bár a gyűjtemény és a szolgáltatások alkalmasak a használók széleskörű igényeinek kielégítésére, a tervezés időszakában feltérképeztük a célcsoportok minőségi ellátását segítő pályázatokat. Különböző támogatásokkal (Fogyatékosok Esélye Közalapítvány 2, NKA Könyvtári Kollégium 2, NKÖM: A könyvtár nem csak a látóké) 2003–2004-ben összesen több mint másfél millió forint értékben bővült hangoskönyv gyűjteményünk, valamint irodalmi és zenei CD-állományunk, kölcsönözhető CD-lejátszókat vásároltunk, nagyítók és öregbetűs könyvek segítik a csökkentlátókat. Az épület felújításával együtt bővített információs infrastruktúra a látáskorlátozottak számára is tartalmazott használati eszközt: felolvasó programmal működő számítógépet. Az egyik támogatás a meglévőnél korszerűbb szoftver beszerzését tette lehetővé.

A 2002–2003-ban kidolgozott esélyegyenlőségi programunk⁴ elindításához biztos háttérrel és lendülettel adtak a sikeres pályázatok. A Fogyatékosok Esélye Közalapítvány a beadás egyik feltételként a támogatandó csoportok létszámát kérte, így fel kellett térképezni a célcsoport nagyságát a megyében és a városban. A program kivitelezésében már támaszkodhattunk ezekre az adatokra.

Az esélyegyenlőségi program célkitűzései

1. Felvenni a kapcsolatot a szociális ellátó intézményekkel, önszervező csoportokkal, a nyugdíjasok és a fogyatékkal élők szervezeteivel.
2. Felkeresni a célcsoportokat, és tájékoztatni őket a könyvtár nyújtotta lehetőségekről, a kiválasztott szolgáltatások igénybevételének módjáról.
3. Pályázati támogatások segítségével bővíteni a célcsoportok által igényelt dokumentumbázist és eszközöket.
4. A fogyatékkal élők számára csökkenteni a könyvtárlátogatás anyagi terhet: biztosítani a díjtalan igénybevételt és az együttműködési megállapodás szerinti egyéb kedvezményeket.

A program irányítását az olvasószolgálati osztályvezető (a tervezet készítője) végzi négy olvasószolgálati könyvtáros bevonásával (a végrehajtás feladatába több

ponton kapcsolódnak be további kollégák). A munkatársak kiválasztásánál számos dolgot kellett megfontolni: legyen jó empátiás és kommunikációs képessége, érdeklődjön a hátrányban élő emberek iránt, az együttérzése soha ne csapjon át sajnálkozásba, ne okozzon gondot számára a kapcsolatteremtés emberekkel és az intézmények hivatalos képviselőivel. Legyen képes bemutatókat, kisebb előadásokat tartani, szervezni a foglalkozásokat és látogatásokat házon kívül és belül.

A felsorolt személyiségjegyek és készségek elvárása talán túlzónak hathat, de a célcsoportok tagjai különösen érzékeny, sérülékeny és számos esetben passzív emberek. A program tervezésekor a legnagyobb gondot az okozta, hogy ne leereszkedő ajándékként kapják meg a felajánlott lehetőségeket, hanem éljenek a mindenki számára egyenlően biztosított jogokkal. Egyik közreműködő munkatársunk a Könyvtári Intézet akkreditált tanfolyamait (Eszélyegyenlőség biztosítása a könyvtári ellátásban I–II.) végzi, és az itt szerzett ismeretci hasznos segítségnek bizonyultak.

Három munkatárs között osztottuk fel az elérendő csoportokat:

- fogyatékkal élők köre;
- szociálisan hátrányos helyzetűek;
- 14 éven aluli fizikai, szociális és etnikai hátrányban élők köre.

A program írásos tervezetében vázlatosan sorra vettük mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket első lépésként fel tudunk ajánlani (könyvtárlátogatás, kihelyezett könyvtárbemutató, csoportos zenehallgatás, filmvetítés, egyeztetett egyéni könyvtárlátogatás). Arra számítottunk, hogy az igények csak az első néhány látogatás után, a tapasztalatok birtokában fogalmazódnak meg.

A szervezés és kapcsolatteremtés feladata sokkal több időt igényelt a tervezetnél. Bár az indulást felkészítő beszélgetések előzték meg, mégis újra és újra vissza kellett térni az egyes csoportokhoz egyeztetés céljából. A kapcsolatra kész feleknek együttműködési megállapodást ajánlottunk fel, amelyben egységesen szerepeltek a következők:

1. A könyvtárat önállóan használó fogyatékkal élő személyek részére ingyenes beiratkozást teszünk lehetővé.
2. A szervezet vagy intézmény jogosult a csoportos kölcsönzésre.
3. Ingyenes alapfokú számítógép-kezelői vagy internethasználói tanfolyamon vehetnek részt (ezt kiterjesztettük a tisztségviselőkre és az intézmények munkatársaira is).
4. Előadótermeinket térítésmentesen engedjük át kulturális rendezvényeik, megbeszélések, termék- és eszközbemutatók céljára.

Ezeken kívül speciálisan az adott szervezethez tartozók könyvtárhasználatát segítő kedvezmények is bekerültek a megállapodásokba, valamint a könyvtár minden partnerétől azt kérte, hogy véleményezzék és támogassák a program célkitűzéseinek megvalósítását segítő pályázatait.

Együttműködés írásba foglalására került sor a MVGYOSZ Vas Megyei Szervezetével, a Mozgássérültek Vas Megyei Egyesületével, a Siketek és Nagyothalók Vas Megyei Szervezetével, a Fogyatékosok Támogató Szolgálatával és a Fogyatékkal Élők Napközi Otthonával, valamint a Misszió Közhasznú Egyesülettel (daganatos betegeket támogatnak).

Nem dokumentált a kapcsolat a Szociális Szolgáltató Központtal, a város nyugdíjas klubjaival, valamint az időseket és fogyatékosokat gondozó szociális otthonokkal.

A 2003 végén elindított programunk számos eredményt hozott. Megszerveztük a csoportos könyvtárlátogatásokat, segítjük az egyéni használatot (pl. hangos könyvtári kalauzzal), személyre szóló szolgáltatásokat dolgoztunk ki. A nyugdíjasokkal foglalkozó munkatársunk kihelyezett, PP-bemutatóval színesített könyvtárbemutatókat, könyv- és egyéb dokumentumismertetést, ünnepi alkalmakra (pl. október 6.) előadásokat tartott klubokban, szociális otthonokban. A Szociális Szolgáltató Központ Idősek Szabadegyeteme 2004–2005. évi programjában könyvtárunk munkatársai is szerepelnek előadóként. Számos nyugdíjas, az őket segítő munkatársak és önkéntesek vettek részt ingyenes tanfolyamainkon, intézményünkbe szervezték összejöveteleiket; eligazító előadásokon és eszközbemutatókon vettek részt többek között a mozgássérültek. A Támogató Szolgálat szállításra alkalmas járművével juttatta el a mozgásukban szinte teljesen korlátozott fiatalokat intézményünkbe.

A 14 éven aluli fogyatékkal vagy hátránnyal élőket képző és támogató intézményekkel (iskola, családsegítő) a korábban is jól működő kapcsolat élénkítése volt a feladat. Egyik pályázatunkat roma fiatalok részére készítettük, amelynek keretében olvasmánynépszerűsítő foglalkozásokat és versmondó versenyt szerveztünk. A versenyre az év végén került sor. Nagy öröm számunkra, hogy a családokat is sikerült könyvtárlátogatásra és közreműködésre invitálnunk.

Kamaszoknak önismereti foglalkozásokat tartottunk a gyermekkönyvtárban és három fiókkönyvtárban. Megszerveztük az integrált gyermekfoglalkozásokat 2. osztályos Down-kóros gyermekek részvételével. Ennek támogatására pályázatot nyújtottunk be, de függetlenül a nagyon szükséges támogatás elnyerésétől, a foglalkozásokat elindítjuk. A csoport részére az oktatást–szemléltetést segítő könyveket ajándékoztunk.

A szervezésben, a látogatásokban és az egyéni használatban segítőként résztvevő munkatársaknak sok szép pillanatot jelentettek ezek a találkozások: az értelmi fogyatékos fiatalok öröme a látnivalókon, az, ahogy kikövetelik a rendszeres csoportos látogatást, a mozgásában teljesen korlátozott fiatal lány mindenre kiterjedő érdeklődése, a személyes kapcsolatok, a szüleivel rendszeresen ellátogató fiú ragaszkodása ahhoz, hogy naponta találkozhasson kedves Mazsi néniével. Ezek mind-mind új lendületet adnak a néha nagyon sok erőfeszítést kívánó munkának.

A személyes könyvtárlátogatásokon túl olyan szolgáltatásokat is igénybe vehetnek a megszólított közösségek tagjai, amelyekhez nem kell felkeresniük az intézményt. A pályázati támogatásokkal jelentősen bővítettük hangoskönyv- és CD-gyűjteményünket. Ezekről hangos, tematikus ajánló katalógust készítették a zeneműtár munkatársai az egyik pályázaton nyert összegből vásárolt stúdióberendezés segítségével. Könyvtárismertetőinket nyugdíjasok és siketek számára felíratos CD-ROM-on sokszorosítottuk. Kazettán és audio CD-n is hallgatható könyvtári kalauzunk. Használatukkal a nehezen kimozduló emberek is tájékozódhatnak, és választhatnak az ajánlott dokumentumokból. A segítők, a családtagok vagy a házi kölesönzést végzők így sokkal könnyebben láthatják el őket.

A korábbiakban nem részletezett házi kölesönzési szolgáltatásunk megújításának felelőse a programba bevont negyedik munkatárs. Ez a szolgáltatás a pilla-

natnyilag 15 ellátottal kiegyensúlyozottan működik, de tudjuk, hogy a város lakói közül sokak számára – akik maguk is igénylők lehetnének – ismeretlen. A médiában megjelenő népszerűsítéssel eddig óvatosak voltunk, azt szerettük volna elérni, hogy biztos lábakon álló és bejáratott szolgáltatásokat hirdethessünk meg. Tapasztalataink azt mutatják, hogy felkészültünk a további igénybevevők jelentkezésére. Vannak információink arról, hogy valamennyi rászoruló nem tagja a felkeresett szervezeteknek, vagy nem aktív velük a kapcsolata. Azért, hogy hozzájuk is eljussanak a hírek az igénybe vehető szolgáltatásokról, élnünk kell a sajtó nyújtotta nyilvánossággal.

Nem tagadhatjuk azonban, hogy vannak gondjaink. Ezek a szolgáltatások, a kapcsolattartás és a felkészülés időigényes munkák. Az ezeket végző kollégák olvasószolgálati könyvtárosként két műszakban dolgoznak, nagy forgalmú részlegekben. Sok szervezéssel, átcsoportosítással érhető el, hogy a zökkenőmentes napi szolgálat mellett legyen idő erre a többenél sokkal több energiát igénylő feladatra.

Amikor indult a programunk, már tudtuk, hogy ezen a területen gyors és látványos sikerekre nem számíthatunk. Azzal is szembe kellett néznünk, hogy folyamatos munkával járó feladat teljesítésére vállalkoztunk, ám időnként vissza kell menni a kezdetekhez, újra felépíteni a kapcsolatot. Számítottunk kudarcokra, elutasításokra. Ilyenkor más módszerre, hatásosabb próbálkozásra volt szükség.

Nem hihetjük, hogy a fogyatékkal, illetve hátrányban élők között nagyobb arányú a könyvtárhasználók száma, mint a környezetünkben élő többi embernél. A statisztikai adatok alapján azonban még a 15 százaléktól is messze vagyunk. Jelenleg közel ötven kedvezményes egyéni beiratkozott olvasónk van, csoportos látogatásokon kb. 200-an vettek részt, kihelyezett rendezvényeink látogatottsága megközelíti az 1000 főt (ebben a nyugdíjasok is szerepelnek). A számok azt mutatják, hogy létezik az igény azokban, akik eddig különböző okokból nem tudták felkeresni az intézményt.

Terveinkben a szolgáltatás körébe vonandó csoportok között található a betegek segítő szervezetei, a munkanélküliek és a nagycsaládosok. Mindhárom csoport esetében voltak próbálkozásaink, eddig kevés dokumentálható eredménnyel.

Összegzés

Elmondhatjuk, hogy programunk működik, az egyéni használók rendszeresen felkeresik könyvtárunkat, a csoportos látogatásokra igény van, kihelyezett rendezvényeink és foglalkozásaink örömet szereznek a résztvevőknek.

Tapasztalataink alapján azonban néhány megfontolásra érdemes javaslatot szeretnénk tenni. Az esélyegyenlőség biztosítása a könyvtárakban – ahogyan minden más közintézményben – először anyagi kérdés. Ma még, sajnos, kevés épület használható kerekesszékekkel vagy nehezen mozgó idős emberek számára. Ha az akadálymentesség adott, akkor sorra vehetjük mindazokat az eszközöket, amelyek segíthetik a fogyatékkal élők könyvtárhasználatát. Ezek, valamint a szoftverek rendkívül drágák, költségvetésből elérhetetlenek. A pályázati támogatások bizonytalanok, aránytalanul sok munkaidőt emészt fel a velük való foglalatosság. A legfontosabb tényező azonban a munkatárs, akinek napi feladatai mellett kell vál-

lálnia a sok ráfordítást igénylő feladatot, aki hajlandó képezni magát és munkaidőn túl is maradni, ha szükséges.

Az utóbbi időben több olyan felsőfokú képzettségű fiatal könyvtáros keresett munkát intézményünkben, aki fogyatékkal éli az életét. Státusaink betöltöttek, így nem lehetett ajánlatunk számukra. Felvetődött azonban a gondolat, hogy a bemutatott programban nagy szükség lenne olyan szakemberekre, akiknek személyes tapasztalatuk van a hasonló sorsúak igényeiről, emellett ismerik a könyvtári szolgáltatásokat. Statisztikákból tudott, hogy kevesen dolgozhatnak a fogyatékkal élők közül, pedig számukra rendkívül fontos az értelmes elfoglaltság lehetősége. Az esélyegyenlőség megvalósítását – ami a könyvtárak számára is kötelezettséggé vált a 2003. CXXV. tv. értelmében – központi keretből olyan céltámogatással segíthetnék, amelynek része az ő alkalmazásuk lehetősége is.

JEGYZETEK

- 1 Katsányi Sándor: A könyvtár szociális feladatai. In: A könyvtár szociális funkciója. Budapest: OSZK–KMK, 1995. 5–23. p.
- 2 Bartos Éva: Koncepció a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására. = Könyv. Könyvtár. Könyvtáros. 2004. 8. sz. 10–11. p.
- 3 Pallósiné Toldi Márta: Könyvtárosok biblioterápiás szerepben. = Könyvtáros, 1986. 5. sz. 282–285. p.
Nagy Éva : Idősek könyvtári ellátása házi kölcsönzéssel. In: A könyvtár szociális funkciója . Budapest : OSZK–KMK, 1995. 70–75. p.
Szabóné Horváth Mária: Fiókkönyvtár a közgyűjtemény és a szociális foglalkoztató határmezsgyéjén. Uo. 129–137. p.
Nagy Éva: Hajléktalanok, munkanélküliek a hírlapolvasóban. = A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 1995. 2. sz. 8–10. p.
- 4 Nagy Éva: Programvázlat nyugdíjasok és fogyatékkal élők könyvtári ellátásának javításához. Kézirat.

Nagy Éva